

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 24 12. 2014 r.

KMP.573.52.2014.MMa

Pan

Cezary Grabarczyk

Minister Sprawiedliwości

Wiemominy Gernie Ministrowe

W Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2012 i 2013 sygnalizowano jako problem systemowy, brak rozwiązań dotyczących sytuacji nieletnich, będących w ciąży oraz nieletnich matek i ich dzieci po urodzeniu.

Trzeba wskazać, iż w chwili obecnej sytuacja nieletnich dziewczyn w ciąży nie jest określona w przepisach ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a przecież wymagają one w tym czasie szczególnej opieki (odpowiednia dieta, opieka medyczna podstawowa i specjalistyczna) i wsparcia, tak psychologicznego, jak i socjalnego. Sytuacja prawna nieletnich i ich dzieci po urodzeniu również, nie jest prawnie uregulowana. Mając na uwadze fakt, iż nieletnie często pochodzą z rodzin dysfunkcyjnych, ich rodziny nie mogą pełnić funkcji rodzin zastępczych. Nieletnie nie mogą również samodzielnie decydować o losie urodzonego dziecka.

Brak właściwych regulacji prawnych powoduje, że nieletnie na wniosek dyrektorów placówek opuszczają zakład poprawczy lub ośrodek wychowawczy i tym samym przerywają proces resocjalizacji. Wracają wówczas do rodzinnego domu, często patologicznego, bądź są kierowane do domów samotnej matki, w których nie mają zapewnionych odpowiednich oddziaływań i wsparcia. Rzadko zdarzają się sytuacje, że nieletnia matka wraz ze swoim dzieckiem trafiają do specjalistycznej rodziny zastępczej. W pozostałych przypadkach natomiast wychowanka i jej nowo narodzone dziecko są rozdzielani: matka zostaje w placówce, natomiast dziecko zostaje adoptowane, umieszczone w rodzinie zastępczej lub w domu dziecka. Trzeba wskazać, iż o przekazaniu do adopcji dziecka urodzonego przez nieletnią nie decyduje ona sama, lecz przedstawiciele ustawowi, albowiem nieletnia nie posiada władzy rodzicielskiej. W tej sytuacji

często pod naciskiem osób trzecich i zaistniałej sytuacji osoba nieletnia decyduje się (nawet nie osobiście, a przez przedstawiciela ustawowego) na oddanie dziecka do adopcji, czego - jak pokazuje życie - później żałuje, bowiem decyzję w tej mierze podejmowała bez należytego rozeznania i bez zachowania dobrowolności.

Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich wielokrotnie wyrażanym m.in. w korespondencji z Ministrami Edukacji Narodowej i Sprawiedliwości¹, placówki resocjalizacyjne powinny dysponować domami (lub oddziałami), a nawet pokojami dla matki i dziecka, w których nieletnie mogłyby przebywać wraz ze swoimi dziećmi w odpowiednich warunkach. Z art. 113 § 1 k.r.o. wynika bowiem, że niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. Kontakty z dzieckiem obejmują w szczególności przebywanie z dzieckiem i bezpośrednie porozumiewanie się (art. 113 § 2 k.r.o.). W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich uregulowania prawne pobytu nieletnich matek w ośrodkach resocjalizacyjnych przede wszystkim powinny zostać określone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, na wzór art. 87 § 3 i 4 Kodeksu karnego wykonawczego. Kolejnym krokiem byłoby wówczas opracowanie aktu wykonawczego (wzorem delegacji ustawowej z art. 87 § 5 k.k.w.), w którym m.in. zostałyby wskazane placówki adresowane dla nieletnich matek oraz warunki jakie muszą one spełniać.

Prowadzone od 2013 r. spotkania i dyskusje dotyczące sytuacji nieletnich matek (np. spotkania: w dniu 14 lutego 2013 r. w Wyższej Szkole Nauk Społecznych PEDAGOGIUM, w dniu 28 października 2013 r. zorganizowane przez Pełnomocnika ds. Równego Traktowania, w dniu 18 lutego 2014 r. w Ministerstwie Edukacji Narodowej, w dniu 16 kwietnia 2014 r. w Ministerstwie Sprawiedliwości, w dniu 25 czerwca 2014 r. w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej) do chwili obecnej nie doprowadziły do wypracowania rozwiązania, które zmieniałoby sytuację nieletnich matek. Wskazane zagadnienie było także przedmiotem dyskusji środowiska naukowego².

Obecna sytuacja nieletnich matek narusza ich konstytucyjnie chronione prawa. W myśl art. 18 Konstytucji RP *małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej*. Z art. 47 Konstytucji RP, wynika zaś, że *każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym*. Z kolei art. 71 ust. 2 Konstytucji RP,

¹ Wystąpienie do Ministra Edukacji Narodowej z dnia 5 grudnia 2013 r. - RPO-742891-VII-720/13/KG/MMa oraz Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 grudnia 2013 r. - RPO-742891-VII-720/13/MF/MMa

² Por. Raport pt. *Sytuacja prawna, społeczna i wychowawcza nieletnich matek przebywających w placówkach resocjalizacyjnych* z realizacji projektu „Chcę być z Tobą mamą”, Warszawa 2013, s. 155.

stanowi, że matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy władz publicznych, której zakres określa ustawa.

Artykuł 18 Konstytucji RP umieszczony wśród przepisów Rozdziału I pełni dwojaką funkcję: „jest elementem aksjologii konstytucyjnej, określając podstawowe wartości związane z instytucją rodziny i jej rolą w społeczeństwie; jest elementem wyznaczenia celów i zadań władzy publicznej, bo nakłada na te władze obowiązek „ochrony i opieki” wartości wskazanych w tym przepisie” (L. Garlicki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Komentarz do art. 18, Tom III, Wyd. Sejmowe, Warszawa, s. 2). Trzeba przyjąć, iż pojęcie macierzyństwa, o którym mowa w przepisie, zawiera w sobie szczególny związek matki i dziecka, wynikający z biologicznej specyfiki organizmu kobiety i przebiegu okresu ciąży i odnosi się do okresu przed, jak i po urodzeniu dziecka.

Jak zaznacza się w doktrynie prawa, ochronę wartości określonych w art. 18 Konstytucji RP trzeba traktować jako wskazanie zasady polityki (celu, zadania) władz publicznych (L. Garlicki, j.w., s. 5). Oznacza to „sytuację w której państwo działając przez swoje organy, tak w sferze stanowienia, jak i stosowania prawa nie dopuszcza się zagrożenia małżeństwa, rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa ze strony obcych podmiotów w sferze moralnej, społecznej, gospodarczej, obyczajowej czy religijnej” (J. Boć, *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 r.*, Wrocław 1998, s. 48).

Ochronę prawną nieletnich matek w kontekście ich prawa do życia rodzinnego zapewnia również art. 47 Konstytucji RP. Prawna ochrona, na którą wskazuje w tym zakresie konstytucja „oznacza w zasadzie ochronę poprzez ustawy lub poprzez umowy międzynarodowe, ratyfikowane za zgodą ustawy. W braku tego rodzaju przepisów przyznać należy istnienie, na ogólnych zasadach, ochrony wskazanych sfer wprowadzonej już przez komentowany artykuł. [...] Ochrona „życia rodzinnego” polegać będzie na budowaniu pewnych „barier prawnych”, ograniczających ingerencję w tę sferę życia wszystkich czynników postronnych” (P. Sarnecki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Komentarz do art. 47, Tom III, Wyd. Sejmowe, Warszawa, s. 1, 3).

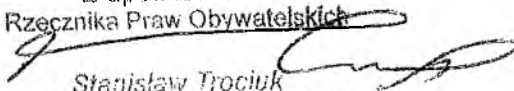
Prowadząc rozważania na temat ochrony przez Konstytucję RP sytuacji nieletniej matki, nie można tracić z pola widzenia dyspozycji art. 71 ust. 2 Konstytucji RP. Nakazuje on, aby matka przed i po urodzeniu dziecka uzyskiwała szczególną pomoc władz publicznych, której zakres określa ustawa. Ze wskazanej normy konstytucyjnej ponownie wynika obowiązek władz publicznych do zapewnienia pomocy, która ma mieć charakter „szczególny”, więc wykraczać poza zakres zwykłego uwzględnienia potrzeb rodziny. Zakres udzielonej pomocy określa ustawa, przy czym obecnie nie uwzględnia ona położenia nieletnich matek.

Przywołane normy konstytucyjne wyraźnie wskazują, iż obecna sytuacja, w której brakuje regulacji prawnych określających sytuację nieletnich kobiet będących w ciąży i po urodzeniu dziecka, z punktu widzenia obowiązku władzy publicznej do zapewnienia im szczególnej opieki, w tym ochrony życia rodzinnego oraz macierzyństwa, stanowi niedopuszczalne pominięcie legislacyjne, które winno być niezwłocznie uzupełnione przez ustawodawcę.

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 16 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r. poz. 1648) zwracam się do Pana Ministra o pilne podjęcie działań legislacyjnych we współpracy z Ministrem Edukacji Narodowej, które doprowadzą do zmian systemowych oraz poinformowanie mnie o stanowisku w niniejszej sprawie.

Z poważaniem

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

Do wiadomości:

Pani

Joanna Kluzik-Rostkowska

Minister Edukacji Narodowej